

ФАКАС І. Б.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін
(Чернівецький юридичний інститут
Національного університету
«Одеська юридична академія»)

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.16>

ПРАВОВИЙ СТАТУС МЕДІАТОРА ТА ЗДІЙСНЕННЯ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті порушується проблема відсутності норм в національному законі про медіацію, які чітко встановлять вимоги до проведення ліцензування медіації та акредитації освітніх програм, до освітнього рівня медіаторів та до суб'єктів надання освітніх послуг у сфері медіації, до стажування та підвищення кваліфікації, до ведення єдиного державного реєстру сертифікованих медіаторів, визначать мінімальний вік медіатора.

Досліджено право нотаріусів здійснювати медіацію за умови проходження ними базової підготовки медіатора, повноваження Нотаріальної палати України щодо здійснення підготовки нотаріусів у сфері медіації, ведення та оприлюднення реєстрів нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації.

Також проаналізовано погляди вчених щодо удосконалення інституту медіації та впровадження її в цивільне судочинство. Наведено дані судової статистики застосування інститутів медіації та врегулювання спору за участю судді. Сформульовано висновки, в яких зазначено, що для удосконалення правового статусу медіатора необхідно врегулювати в національному законі положення, які деталізують процедуру підготовки медіаторів, їх права та обов'язки, а також відповідальність.

Медіація як альтернативний спосіб врегулювання спірних відносин між сторонами має позитивну тенденцію застосування в цивільному судочинстві і може стати тим механізмом, який сприятиме ефективному врегулюванню спорів (конфліктів) завдяки професійній допомозі медіатора.

Правильна діяльність держави щодо впровадження медіації служитиме запорукою поступового сприйняття цієї процедури суспільством та активного користування нею.

Ключові слова: медіація, медіатор, альтернативні способи врегулювання спорів, цивільне судочинство, посередництво.

Fakas I. B. Legal status of the mediator and mediation in civil proceedings

The article examines the national legislation of Ukraine on mediation. The procedure for conducting mediation as an out-of-court procedure for conflict (dispute) settlement, the status of a mediator, requirements for his training and other issues related to this procedure are analyzed. The foreign experience of professional training and accreditation of mediators was studied, a comparative analysis of the requirements for mediators established by national legislation and the legislation of European countries was carried out.

The article raises the problem of the lack of norms in the national law on mediation, which will clearly establish the requirements for mediation licensing

and accreditation of educational programs, for the educational level of mediators and for entities providing educational services in the field of mediation, for internships and professional development, for conducting a single the state register of certified mediators, will determine the minimum age of the mediator.

The right of notaries to mediate provided they undergo basic mediator training, the authority of the Notary Chamber of Ukraine to train notaries in the field of mediation, and to maintain and publicize registers of notaries who have undergone training in the field of mediation have been investigated.

The views of scientists regarding the improvement of the institution of mediation and its implementation in civil proceedings are also analyzed. The data of judicial statistics on the use of institutions of mediation and dispute settlement with the participation of a judge are presented. Conclusions were formulated, which stated that in order to improve the legal status of the mediator, it is necessary to regulate in the national law the provisions that detail the procedure for training mediators, their rights and duties, as well as responsibility.

Mediation as an alternative way of settling disputes between parties has a positive trend of application in civil proceedings and can become the mechanism that will contribute to the effective settlement of disputes (conflicts) thanks to the professional help of a mediator.

Correct activity of the state regarding the implementation of mediation will serve as a guarantee of gradual acceptance of this procedure by society and active use of it.

***Key words:** mediation, mediator, alternative dispute resolution methods, civil proceedings, mediation.*

Вступ. Однією із примирних процедур, мета якої – врегулювання конфлікту є медіація. Традиційною і провідною формою захисту прав та інтересів, в тому числі цивільних, була і залишається судова форма. Проте з року в рік зростає кількість справ, які не розглянуто у встановлені цивільним процесуальним законом строки.

Такі показники є результатом тривалого кадрового дефіциту суддів та особливостей судового розгляду справ під час карантину. Незважаючи на карантинні обмеження, зумовлені під час пандемії COVID-19, кількість звернень громадян та юридичних осіб за захистом прав до суду не зменшилась. Як і в попередні роки, у структурі надходження справ до судів першої інстанції переважають справи цивільного судочинства [1].

Все це не може не позначатись на доступі громадян до правосуддя. А тому цілком природно, що кожна особа шукатиме альтернативу судовому захисту, можливості на власний розсуд обрати швидкий та ефективний спосіб вирішення спору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти застосування медіації в розв'язанні спірних відносин в цивільному судочинстві досліджували такі вчені-юристи: Л.О. Андрієвська, Н.Л. Бондаренко-Зелінська, Н. Гончарова, Н.М. Губенко, В.М. Дудник, С.В. Дяченко, М.В. Жушман, С.І. Запара, О.В. Землянська, О.О. Кармаза, М.М. Лазаренко, В.Ю. Мамницький, О.С. Можайкіна, М.Я. Поліщук, Ю.Д. Притика, Г.Супрун та інші вітчизняні науковці. Разом з тим правовому статусу медіатора, вимогам до його підготовки та особливостям здійснення медіації в цивільному судочинстві приділено недостатньо уваги.

Постановка завдання. У статті ставиться за мету дослідити правовий статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питань, пов'язані із здійсненням медіації в цивільному судочинстві та з'ясувати основні проблемні аспекти, що виникають під час їх практичного застосування.

Результати дослідження. 15 грудня 2021 року набрав чинності Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX «Про медіацію», яким визначено правові засади та порядок проведення медіації як альтернативного способу вирішення конфліктів. Передбачена законом процедура медіації може застосовуватися, зокрема, у цивільних, сімейних, трудових та інших спорах.

Законодавче врегулювання інституту медіації в Україні має, безумовно, надзвичайно важливе значення, проте постає питання чи стане такий варіант розв'язання спору привабливим для сторін, зокрема і в цивільному судочинстві.

Відповідно до п.4 ч.1 ст.1 Закону України «Про медіацію» медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2].

Законодавство про медіацію ґрунтується на Конституції України і складається із Закону України «Про медіацію» та інших нормативно-правових актів. Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачені інші правила, ніж ті, що встановлені Законом України «Про медіацію», застосовуються правила міжнародних договорів України.

Медіація може бути проведена як до звернення до суду, так і на будь-якій стадії судового процесу. Водночас процедура не проводиться, якщо конфлікт впливає чи може вплинути на інтереси третіх осіб, які не є учасниками цієї медіації.

Медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію. Вимоги до медіатора визначені ст. 9 Закону України «Про медіацію». Зокрема, медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа.

Базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок.

Відповідно до пункту 2 Розділу IV Прикінцеві та перехідні положення Закону, медіаторами також визнаються особи, які до набрання чинності цим Законом пройшли навчання базовим навичкам медіатора (медіації) обсягом не менше 48 годин, що підтверджується відповідними сертифікатами [2].

Звернення до зарубіжного досвіду професійної підготовки та акредитації медіаторів дає можливість порівняти вимоги, встановлені національним законодавством та законодавством європейських країн. Так, наприклад, щоб акредитуватись в Австрії, кандидат повинен бути включеним до списку осіб, що формується регіональним Верховним Судом. Медіатор має право претендувати на включення в такий список, якщо він відповідає певним критеріям: мінімальний вік – 28 років; не менше 200 годин професійного навчання в одному з акредитованих закладів (навчання повинно проходити тільки в зареєстрованих навчальних закладах, в тому числі в університетах). Кожні п'ять років медіатори повинні проходити підвищення кваліфікації [3, с. 10].

Вимоги щодо освіти ставляться й до медіаторів Італії. Так, особа, яка виявила бажання стати посередником, має володіти ступенем або дипломом, принаймні еквівалентним університетського ступеня після закінчення трьох років навчання або (як альтернатива) бути членом професійної асоціації або організації і пройти як мінімум дворічні курси перепідготовки у закладах, які є акредитованими Міністерством юстиції, а також протягом дворічного періоду перепідготовки вони повинні приймати участь як стажисти щонайменше в двадцяти процедурах медіації. Провайдери навчання, що видають сертифікати про те, що медіатори пройшли необхідні курси навчання, є державними або приватними органами, акредитованими Міністерством юстиції за умови, що вони відповідають встановленим стандартам [4].

Норми чинного Закону України «Про медіацію» не встановлюють віку для осіб, які бажають стати медіатором, натомість надають право встановлювати додаткові вимоги до медіаторів, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду сторонам медіації, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям, а також об'єднанням медіаторів та суб'єктам, що забезпечують проведення медіації. На наш погляд, вік, з якого особа може бути медіатором, необхідно визначити на законодавчому рівні і встановити його не молодше 25 років. Також,

на нашу думку, необхідно збільшити кількість годин професійного навчання з 90 годин до 200 годин. Вважаємо, що крім базової підготовки майбутньому медіатору необхідна також і спеціалізована підготовка. Так, якщо медіатор надаватиме послуги у вирішенні цивільних, сімейних, трудових конфліктів (спорів), розгляд яких регулюється відповідно цивільним, сімейним, трудовим, а також цивільним процесуальним законодавством, то він, на наш погляд, повинен пройти спеціалізовану підготовку щодо набуття знань, вмінь та навичок саме цієї категорії спорів.

Не дає однозначної відповіді Закон України «Про медіацію» на запитання, хто може навчати медіаторів. Цим законом не встановлено вимог до освітнього рівня медіаторів та до суб'єктів надання освітніх послуг у сфері медіації. Згідно з наданим роз'ясненням Міністерства освіти і науки України (лист МОН №3/482-22 від 22.02.2022) відповідно до п.27 частини першої ст.1 Закону України «Про освіту» суб'єктом освітньої діяльності є фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація), що провадить освітню діяльність, то суб'єктом надання освітніх послуг з підготовки медіаторів фактично може бути будь-яка юридична чи фізична особа, при цьому не вимагається обов'язкове проведення ліцензування такої діяльності та акредитації освітніх програм чи програм підвищення кваліфікації [5; 6].

Враховуючи викладене вище, вважаємо, за доцільне внести зміни до зазначеного закону і передбачити обов'язкове проведення ліцензування медіації та акредитації освітніх програм. Також пропонуємо запровадити участь майбутніх медіаторів як стажистів щонайменше в десяти процедурах медіації.

Відсутня в чинному Законі України «Про медіацію» також норма й про підвищення кваліфікації, у зв'язку з чим пропонуємо передбачити таке підвищення, яке, на наш погляд, необхідно проходити медіатору не рідше ніж один раз на п'ять років.

Правом проводити медіацію у порядку, визначеному законом, наділені також й нотаріуси. Відповідні зміни до Закону України «Про нотаріат» були внесені зміни згідно з підпунктом 6 пункту 3 Розділу IV Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про медіацію». Так, зокрема, нотаріуси можуть проводити медіацію у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора.

Базову підготовку нотаріусів у сфері медіації здійснює, зокрема, Нотаріальна палата України, при якій у листопаді 2020 року було створено Центр медіації. Метою створення Центру було об'єднати нотаріусів, які практикують у сфері медіації, створити єдину практики медіації в нотаріаті, а також додатково закріпити за нотаріатом України статусу інституту попереджувального правосуддя. Також Нотаріальна палата України веде та оприлюднює реєстри нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації [7].

Реєстри медіаторів згідно ч.1 ст. 14 Закону України «Про медіацію» ведуть об'єднання медіаторів та суб'єкти, що забезпечують проведення медіації, з дотриманням вимог закону щодо збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу. Так, наприклад, такий реєстр веде Національна асоціація медіаторів України, яка є саморегуляторним, неприбутковим громадським об'єднанням фахівців, що працюють в сфері медіації.

На наш погляд, ведення декількох реєстрів медіаторів різними об'єднаннями та суб'єктами створюватиме незручності сторонам та іншим учасникам медіації. У зв'язку з цим підтримуємо пропозицію Г. Супрун щодо необхідності сформувати єдиний державний реєстр кваліфікованих/ сертифікованих медіаторів [8, с. 34]. Держателем такого реєстру, на нашу думку, має бути Міністерство юстиції України.

Який відсоток спорів вирішуватиметься не в суді загальної юрисдикції, а в рамках медіації, покаже час. З 2017 року в Україні діє подібна за своєю суттю до медіації процедура врегулювання спору за участю судді. Про практику застосування норм про врегулювання спору за участю судді можна говорити лише в контексті цивільного процесу. Щодо цивільного судочинства, то в системі Lex знаходимо таку кількість судових рішень, де згадувалася, приміром, ст. 203 ЦПК «Порядок проведення врегулювання спору за участю судді»:

за 2018 р. – 483, за 2019 – 302, за 2020 – 374, за 2021 р. – 525. Разом 1684. В більшості зі згаданих понад півтори тисячі рішень судів усіх інстанцій процедура врегулювання спору за участю судді згадується побіжно. Усього ж від самої появи інституту врегулювання спору за участю судді рішень по суті маємо близько 100.

В той час, як суди загальної юрисдикції за рік розглядають близько 1 млн справ, протягом 2019 р. було постановлено лише 50 ухвал про проведення врегулювання спорів за участю судді, і лише у 12 випадках сторонами досягнуто примирення. У 2020 р. кількість таких ухвал збільшилася до 77, а примирення досягнуто у 22 випадках. «Статистика свідчить про те, що цей інструмент потребує вдосконалення», вважає М. Шумило [9].

Висновки та пропозиції. У результаті проведеного дослідження проаналізовано правовий статус медіатора, вимоги до нього та підготовку медіаторів. З метою покращення ефективності застосування інституту медіації, ми вважаємо за доцільне внести зміни до закону України «Про медіацію» щодо державного регулювання підготовки кадрів у сфері медіації, у тому числі стажування та підвищення кваліфікації; мінімального віку медіаторів, запровадження обов'язкової акредитації установ, що здійснюють підготовку кадрів для сфери медіації, ведення єдиного державного реєстру сертифікованих медіаторів.

Медіація як альтернативний спосіб врегулювання спірних відносин між сторонами має позитивну тенденцію застосування в цивільному судочинстві і може стати тим механізмом, який сприятиме ефективному врегулюванню спорів (конфліктів) завдяки професійній допомозі медіатора.

У статті досліджено національне законодавство України про медіацію. Проаналізовано порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Досліджено зарубіжний досвід професійної підготовки та акредитації медіаторів, здійснено порівняльний аналіз вимог до медіаторів, встановлених національним законодавством та законодавством європейських країн.

Список використаних джерел:

1. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2020 році. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/ogl_2020.pdf/ Дата звернення 28.06.2022.
2. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2022, № 7, ст. 51.
3. Про медіацію, або як швидко вирішити конфлікти, не звертаючись до суду: Збірник статей: Український Центр Медіації при Києво-Могилянській бізнес Школі. URL: https://www.academia.edu/3371628/History_of_Mediation_Movement_2010_Как_все_начиналось_история_зарождения_и_развития_медиации (дата звернення 28.06.2022).
4. Медиация в странах Европейского Союза (ЕС). URL: <http://fedim.ru/mediatsiya-v-mire/> (дата звернення 28.06.2022).
5. Лист МОН №3/482-22 від 22.02.2022. URL: http://namu.com.ua/ua/downloads/osnovni_zasady_NBNM/%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%A7%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9C%D0%95%D0%94%D0%86%D0%90%D0%A2%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%92%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%20%D0%9C%D0%9E%D0%9D%20_%20%D0%A3%D0%90%D0%9C.pdf.
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39, ст. 380.
7. Нотаріуси можуть проводити медіацію. URL: <https://npu.ua/news/zakon1875> (дата звернення 28.06.2022).
8. Супрун Г. Зарубіжний досвід підготовки медіаторів та можливості його застосування в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 34-37.
9. Медіація та врегулювання спору за участю судді. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mediaciya-vs-vregulyuvannya-sporu-za-uchastyu-suddi.html>. Дата звернення 28.06.2022.

